

ІДЕЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДЕРЖАВИ В СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ЗА ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

М. МІРОШНИЧЕНКО
*доктор юридичних наук, професор,
виконувач обов'язків завідувача кафедри
історії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

На тлі гострої дискусії про Концепцію змін до чинної Конституції — Основного Закону України — політики, науковці зазвичай справедливо звертаються до надбань практики конституційного розвитку переважно європейських країн. Український історичний досвід на цьому фоні часто залишають поза увагою. А якщо і згадують про нього, то переважно в площині політико-правової міфотворчості, а не як приклад для наслідування та використання набутих, що є актуальними і затребуваними в конституційному процесі сьогодення (у заявленій статті йдеться про перспективний конституційний процес, поняття якого застосовується для пояснення особливостей створення вперше або прийняття якісно нової конституції як політико-правової основи державного будівництва). У цьому разі порушується одна із суттєвих ознак конституційного ладу, а саме: наступність, що передбачає урахування традиції та історичного досвіду організації і функціонування державної влади, суспільних інститутів.

Узагальнений аналіз численних публікацій, в яких порушується питання перспективного конституційного

процесу, дає підстави вважати, що у розробці концепції конституції як політико-правової основи державного будівництва склались принаймні три домінуючі парадигми: парадигма правової держави громадянського суспільства (орієнтує на вирішення проблеми на рівні логічної, універсальної моделі прав людини); парадигма конституційної національної держави (орієнтує на вирішення проблеми на рівні самообмеження державної влади в контексті соціокультурних та історичних традицій); парадигма, заснована на діалектиці відношення правової і конституційної держави, де ключовою є теза: в часовому плині історії конституційна держава передує правовій, а обсяг поняття «правова держава» включає основні характеристики конституційної.

Основна мета статті — привернути увагу до вітчизняного досвіду розбудови конституційної держави, актуальність якого очевидна в сучасному конституційному процесі України. Основне завдання полягає у здійсненні історично-теоретичного аналізу особливостей перспективного конституційного процесу за доби Української Народної Республіки (1917–1920 рр.), який

був результативним [1]. На теоретичному рівні увага фокусується на дискусійному питанні поняття та сутності (стійкої, визначальної сторони) конституційної держави. На рівні історичному — на вирішенні проблеми конституційного закріплення механізму реалізації установчої влади з чітко вираженими умовами про доступ до влади народу-суверена під час Української революції початку ХХ століття.

Із-за обмеженого ресурсу статті не вдаватимемося до аналізу різних поглядів і підходів щодо розуміння поняття та сутності конституційної держави. Усі вони мають раціональне зерно, позаяк правильно виокремлюють окремі властивості й аспекти цього історичного типу держави [2; 3]. За основу міркувань про сутність візьму влучне висловлювання академіка А. Селіванова, що «Конституційна держава» передбачає не тільки наявність Основного Закону як критерію правових норм і соціальних цінностей, які мають пряму дію і забезпечують верховенство Конституції. Важливо в ній знайти ознаки демократичного суспільства і демократичної влади» [4], додаю від себе: за відсутності останніх механізм правового закріплення та юридичної гарантії основних прав і свобод людини і громадянина (які є основним завданням конституційної держави та метою правової держави) втрачає ефективність.

Існує погоджений погляд, що формування демократичного суспільства прямо залежить від ефективного державного управління, створення системи стримувань і противаг в організації верховної державної влади, встановлення жорстких юридичних вимог щодо обов'язків держави та форм її відповідальності перед народом.

Щодо організації демократичної влади наявні різні теорії, оскільки власне поняття демократії досить суперечливе. З історії політичних і правових учень дізнаємося, що для демократичної організації державної влади най-

кращою вважається форма правління, заснована на ідеї змішаного урядування, — одна з найдавніших у політичній теорії. Своє повноцінне обґрунтування ця ідея отримала ще у період античності в загальній теорії міста-держави (полісу), в якій держава (у розумінні функціональної взаємодії владних інститутів, наділених визнаним правом (привілеєм) здійснювати примус у межах чітко визначеної території) розглядалась як посередник між морально рівними й вільними громадянами, які поведуться згідно із приписами закону, живуть у злагоді та мирі, а проблеми вирішують шляхом дискусії (звідси — основним джерелом влади є народ). Провідною ідеєю теорії стала ідея законності — панування справедливих законів (йдеться про всеохоплюючу космічну справедливість, яка заперечує насилля і нерівність громадян), які є підмурком політичної свободи (свободи полісу) [5, 34–145]. Мислителі Стародавнього Риму користалися ідеєю змішаного урядування для пошуку механізму урівноваженої поміркованості в управлінні, який забезпечив би баланс політичних сил у республіці. Протягом середніх віків на основі цієї ідеї сформувалась концепція пом'якшеної чи змішаної монархії на противагу абсолютизму, який утверджувався в Європі (антироялістські теорії у Франції, концепція кооперативної співдружності в Англії у ХVІ ст.), конституційні теорії Сміта і Бекона в Англії напередодні буржуазної революції і насамкінець вона трансформувалась у тій чи іншій інтерпретації (Т. Гоббса, Г. Гроція, Т. Джеферсона, І. Канта, Д. Локка, Д. Медісона, Дж. Мілтона, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінози, Д. Юма та ін.) у концепцію суспільного договору, пропозиція укладення якого виходить від народу-суверена, позаяк саме народ є єдиним носієм влади та єдиним носієм суверенітету [6, 79–111].

А чи сформувала історична практика конституційного розвитку різних країн

уявлення про умови реалізації народом-сувереном його природного права бути єдиним носієм влади та єдиним носієм суверенітету? Сформувала. Такі умови складаються у площині конституційного ладу. В підручниках із конституційного права чітко виписано основні його характеристики: це — фактичний (реальний) стан суспільних відносин, що регулюються та охороняються конституційними нормами і принципами. Ознаками конституційного ладу є: 1) фактичність (реальність) — він існує в повсякденному житті суспільства і держави, відображає дійсний стан суспільних відносин, існує не в уяві, а в повсякденному житті конкретної держави; 2) регулюється і охороняється конституційними нормами та принципами, тому і називається конституційним; 3) суверенність — право визначати та змінювати конституційний лад може лише народ; 4) наступність — ураховуються традиції та історичний досвід організації і функціонування державної влади, суспільних інститутів; 5) відносна стабільність — забезпечується системою державних гарантій, передбачених конституційними нормами. Конституційний лад устанавлюється Конституцією, а її прийняття вважається пріоритетним правом народу. Водночас питання стосовно того, що треба розуміти під терміном «конституція», також дискусійне. У цьому разі особливо варто звернути увагу на ознаки під номерами 4 і 5. Саме вони допоможуть з'ясувати, що слід вважати конституцією — чи це Основний Закон Держави, поставлений вище над іншими її законами за авторитетністю юридичної сили, чи заснована на правових звичаях або традиціях та основних законах система владних самоврядних і державних інститутів, які у взаємодії забезпечують баланс інтересів людини, суспільства, держави у конкретному соціокультурному середовищі.

Я схиляюсь до другої позиції і ось чому. Вона найбільше узгоджується з

теорією суспільного договору, в межах якого конституційний процес розглядається як природно-об'єктивний, не суперечить духовним цінностям окремого народу (нації), прямо визначає стратегію розвитку державності, конституційні цінності та правові пріоритети. У вітчизняній науці конституційного права правовими пріоритетами та конституційними цінностями сучасної України розглядаються народний суверенітет і народовладдя [7; 8; 9].

Нормою Конституції України закріплено: «народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні» (ч. 2 ст. 5). «Право визначати і змінювати конституційний лад України належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» (ч. 3 ст. 5). Ця норма є гарантією та умовою реального втілення принципу народного суверенітету і має бути керівною в актуальній вітчизняній практиці перспективного конституційного процесу. Чому? Вона ще раз нагадує, що сувереном в державі є народ, який неподільно володіє виключним правом на установчу владу. Виконуючи функцію установчої влади, народ-суверен покладає на державу (в юридичному її розумінні) виконання найважливіших (загально-відомих із підручників), спрямованих на забезпечення всезагального інтересу функцій. Як зауважує Р. Максакова: «Усі сучасні теорії демократії, в основу яких покладено ідею народного суверенітету, одностайно вважають першим та головним його проявом установчу владу народу» [10], а «під установчою владою розуміють право народу на прийняття або зміну конституції» у різних форматах [11]. Відомі такі форми: власне установчі збори, національні, народні, конституційні збори, конституційна асамблея, конституційний конгрес, конституційний конвент тощо. На усі ці формати поширюється поняття «конституанта» у розумінні: всенародний вищий колегіальний тимчасо-

вий представницький орган, спеціально утворений для розробки і прийняття Конституції держави під кутом зору досягнення для неї максимального рівня суспільної легітимності та забезпечення реальної її відповідності статусу суспільного договору.

Зважаючи на викладене, під поняттям «конституційна держава» необхідно розуміти суверенну політико-територіальну, правову організацію інститутів та органів (законодавчих, адміністративних, судових, самоврядних) публічної влади (публічна влада — це функція суспільства), межі функціональних повноважень яких визначаються та забезпечуються конституційними гарантіями природного права народу-суверена на реалізацію установчої влади. Сутність конституційної держави виявляється у забезпеченні на конституційному рівні реальних умов народовладдя, що є відображенням ідеї народного суверенітету.

Отже, конституційна держава розбудовується на основі ідеї змішаного урядування та визначальної ролі народного суверенітету в реалізації конституційного принципу народовладдя; конституція розглядається як суспільний договір, яким закріплюється природне право народу-суверена на реалізацію установчої влади (у форматі конституанти — демократично обраного народом органу) з чітко вираженими гарантіями про доступ до влади, позаяк народ незалежно від державної влади самовизначається з принципами власного політичного і правового устрою, що водночас є необхідною умовою політичного самовизначення суверена в площині заснованого на правових звичаях або традиціях та законах конституційного ладу.

Український народ володіє давньою традицією розбудови конституційної держави згідно із власною моделлю конституціоналізму, в основі якої — демократично-правова ідеологія державотворення. Так, аналізуючи фено-

мен України-Русі через механізм здійснення влади, канадський професор Орест Субтельний (українець за походженням) наголошує на його унікальності й самобутності, багато в чому забезпечених пануванням змішаної форми урядування: княжа влада, рада бояр (дума) та збори городян (віче) [12, 52]. Цю традицію успадкувала політико-правова система урядування в Литовсько-Руській державі (підтвердженням є Литовський статут другої (1566 р.) та третьої (1588 р.) редакцій). Історія конституційного процесу в Україні козацької доби вирізняється феноменом Конституції Пилипа Орлика (1710 р.), у якій закріплено механізм функціонування влади на основі принципу її розподілу (єдиним правлячим станом були козаки), що є, по суті, утіленням ідеї змішаного урядування. Як уже наголошувалося, найрезультативнішою у спробі розбудови національної конституційної держави убагацька доба Української Народної Республіки (1917–1920 рр.).

Для всебічного вивчення особливостей конституційного будівництва періоду УНР важливе значення мають праці М. Грушевського, В. Винниченка, Д. Дорошенка, П. Христюка, С. Дністрянського, О. Ейхельмана, С. Шелухіна, А. Яковліва й ін. Як очевидці подій усі вони безпосередньо брали участь у розробці конституційних проектів, були організаторами конституційного процесу. Прямо чи опосередковано ця проблема стала актуальною в колі науковців української діаспори, зокрема: С. Волинця, К. Костіва, М. Стахіва. Плідними в царині дослідження історії Конституції України є напрацювання сучасних науковців, а саме: В. Гончаренка, А. Георгіци, О. Копиленка, А. Слюсаренка, М. Томенка та ін. Комплексному вивченню проблеми закономірностей конституційного будівництва в УНР доби Центральної Ради, Української держави періоду Гетьманату, ЗУНР та УНР доби Директорії при-

святила кандидатську дисертацію, зокрема, Н. Єфремова. Ознайомлення з результатами наукових досліджень щодо особливостей конституційного процесу та навіть поверхневий аналіз текстів відомих опублікованих конституційних проектів періоду Української Народної Республіки свідчить на користь домінування ідеї розбудови конституційної держави в стратегії державотворення за доби УНР (1917–1920 рр.).

Історик українського права, правознавець А. Яковлів наголосив, що «українському народові судилося відновити своє державне життя в ті часи, коли в цілому цивілізованому світі були признані й прийняті такі основні принципи конституції демократичних держав: а) суверенітет народу і виявлення його в «самоозначенні», себто в установленні форми й компетенції державної влади; б) суверенність держави, що складається з внутрішньої самостійності й зовнішньої незалежності держави; в) організація державної влади на основі розподілу законодавчої та виконавчої функцій між окремими органами цієї влади, парламентарна форма законодавчого органу і контроль над виконавчою владою. З погляду цих принципів і належить оцінювати ті акти як виявлення суверенної волі українського народу, які привели до самостійної української держави у формі У.Н.Р. та поклали основи її конституції» [13, 5].

Варто наголосити, що на усіх етапах конституційного процесу в умовах Української революції початку ХХ ст. головне завдання, що стояло перед політично-правовими режимами УНР, ЗУНР, гетьмана П. Скоропадського, полягало у забезпеченні послідовно і в деталях умов для закріплення на конституційному рівні і втілення в життя народовладдя на основі вказаних А. Яковлівим принципів. При цьому основну увагу було зосереджено на вирішенні проблеми установчої влади

з метою забезпечення громадянського консенсусу у справі розбудови української національної держави, становлення якої відбувалось у горнилі Української революції та військових протистоянь, в центрі яких опинилась Україна.

Так, у I Універсалі (10 червня 1917 р.), II Універсалі (3 (17) липня 1917 р.), III Універсалі (7 (20) листопада 1917 р.), IV Універсалі (9 (22) січня 1918 р.) Української Центральної Ради увагу зосереджено на необхідності скликання Установчих Зборів – Всеросійських (I і II Універсали) та Всеукраїнських (III і IV Універсали). Традицію не було перервано і в добу правління гетьмана П. Скоропадського. Відповідно до «Законів про тимчасовий державний устрій» (29 квітня 1918 р.) і гетьманських грамот від 29 квітня та 22 жовтня гетьман виконував свої функції тимчасово до обрання Конституанти – Державного Сейму. ЗУНР також орієнтувалася на Конституанту (Українська Національна Рада у Статуті, прийнятому в Львові 18 жовтня 1918 р., прямо називає себе Конституантою). Українська Національна Рада 13 листопада 1918 р. ухвалила Тимчасовий Основний Закон, у якому було передбачено скликання Установчих Зборів для прийняття Конституції Західноукраїнської Народної Республіки. Директорія продовжила традицію Конституанти, затвердивши 5 січня 1919 р. «Інструкцію для виборів на Конгрес Трудового народу України». У Передвступному договорі про об'єднання (14 грудня 1918 р.), укладеному уповноваженими делегаціями від УНР і ЗУНР, також йшлося про необхідність скликання Українських Установчих Зборів.

Не зупиняючись на перебігу подій, пов'язаних із реалізацією цих доленосних для розбудови конституційної держави в Україні установчих правових актів, варто наголосити: усі вони мають історичне значення для усвідом-

лення, по-перше, що важливим і необхідним кроком для реального втілення у життя ідеї народного суверенітету є установча влада народу, по-друге, задекларовані й частково втілені у життя їхні приписи та відповідні юридичні закони, прийняті на виконання проголошених установчими актами принципів конституційного будівництва, стали першим кроком до набуття статусу легітимності створених і тих, що ще мали створюватись під час державотворчого процесу, інститутів та органів державної влади (поняттям легітимності позначається добровільне визнання народом правомірності інститутів та органів державної влади на прийняття обов'язкових рішень у межах закону).

Для вирішення проблеми реалізації установчої влади у юридичній площині було прийнято низку законів, які легалізували механізм утвердження народовладдя. Так, одними з перших нормативно-правових актів УЦР стали закони «Про вибори до Установчих зборів Української Народної Республіки» від (30 жовтня (за старим стилем) 1917 р.), «Про утворення Генерального суду», «Закон про національно-персональну автономію» (9 січня 1918 р.), «Закон про громадянство» і «Закон про реєстрацію громадянства» (березень 1918 р.). За доби Директорії підвалини державного устрою визначав «Закон про форму влади на Україні (28 січня 1919 р.). Навіть в умовах польської окупації урядом тодішнього прем'єра І. Мазепи в Кам'янці було ухвалено «Тимчасовий закон про державний устрій і порядок законодавства УНР» (14 лютого 1920 р.), виконання якого спрямовувалося в русло забезпечення установчої влади у формі Великої Державної Ради. Рішення про її скликання ухвалювалося раніше в Декларації про новий етап будівництва Української держави від 12 серпня 1919 р., зорієнтованої на європейську модель конституанти (парламент із правом установчих функцій).

Вінцем правоутворюючої діяльності в УНР стала прийнята 29 квітня 1918 р. Конституція УНР, офіційна назва якої — «Статут про державний устрій, права і вольності УНР» [14].

Необхідно приділити увагу такій назві, щоб зорієнтуватися у формі та в змісті цього нормативного акта. Так, починаючи з епохи середньовіччя, в правоутворюючій практиці склалась традиція вживання терміна «статут» як юридичної форми уведення в дію законів або збірника законів. У представленому випадку поєднання терміна «статут» із терміном «конституція» означає, що «Статут про державний устрій, права і вольності УНР» варто розглядати як юридично-договірну форму закріплення громадянського консенсусу про принципи й форми народовладдя, волевиявлення народу-суверена щодо меж повноважень законодавчих та адміністративних органів держави з їх функціями і правами відповідно до правових звичаїв або традиції українського народу й закону, які уже закріплено в актах установчого характеру (універсалах) та у відповідних законах конституційного характеру. Терміни «права» і «вольності» УНР утілюють як юридично-конкретні принципи соціально-економічних та правових прерогатив, так і морально-етичні та світоглядні категорії. «Правами» можна користуватись за звичаєм, водночас «вольності» (більше подібні до середньовічних привілеїв) закріплено у нормативно-правовому акті — законі, вони стосуються питань врегулювання фактичних відносин між суспільством, державою, індивідом.

Отже, у поєднанні терміни «статут» і «конституція» відображали юридичну та духовно-культурну детермінанти реалізації українським народом-сувереном установчої влади. У цьому разі Конституцію УНР (1918 р.) потрібно сприймати не як Основний Закон Держави (в традиційно прийнятому у вітчизняному конституційному праві

тлумаченні), а як своєрідну юридично-договірну форму введення у дію заснованої на правових звичаях або традиціях та законах системи функціонування владних самоврядних і державних інститутів, що у взаємодії забезпечують баланс інтересів людини (громадянина), суспільства, держави у чітко визначених територіальних межах та конкретному соціокультурному середовищі.

Варто звернути увагу на зміст норм Конституції, які прямо свідчать на користь закріплення природного права суверена — українського народу, здійснення установчої влади (ст. 2 «Загальні постанови» і ст. 22. Ч. III «Органи влади Української Народної Республіки»), та на норму ст. 1 «Загальні постанови» яка прямо вказує, що Україна — це держава суспільного договору у формі УНР. «1. Відновивши своє державне право, яко Українська Народна Республіка, Україна, для кращої оборони свого краю, для певнішого забезпечення права і охорони вільностей, культури і добробуту своїх громадян, проголосила себе і нині єсть державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною». У цій нормі термін «державне право» слід розуміти (якщо взяти за основу, що Конституція поєднує юридичні та духовно-культурні детермінанти реалізації народом-сувереном установчої влади) у значенні «загальне державне право», як воно вживається та інтерпретується в теоретичних розробках із питань державно-правового регулювання XVIII ст. (у той час панувала теорія суспільного договору й природного права у просвітницькій інтерпретації). Зазвичай терміном «загальне державне право» позначали вчення про ідеальні норми природно-правового характеру.

На особливу увагу заслуговують статті про самоврядування (ст. 26) та повноваження міністрів УНР щодо контролю й координації їх діяльності (ст. 50). У нормі ст. 5 «Загальних положень» закріплено принцип децентралі-

зації як основи широкого самоврядування: «Не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, додержуючи принципу децентралізації». Ці норми потрібно читати правильно. Вони закріплюють механізм відношення центральної та місцевої влади на основі концепту, незвичного для сприйняття правовою свідомістю сучасників, котрі виховувалися в культурі етатистського мислення, яка й досі панує у сучасному конституційному процесі. Суть концепту така: не державна влада віддає свої повноваження на місця, навпаки, самоврядні інститути влади на місцях не перешкоджають органу центральної влади у межах повноважень, визначених Статутом, порядкувати «всіма справами, які зістаються поза межами діяльності установ місцевої самоуправи». Слід звернути увагу, що право широкого самоврядування надає УНР, яка є формою суспільного договору. Як убачається, такий концепт має бути наріжним каменем у вирішенні проблеми місцевого самоврядування у сучасних умовах трансформації суспільства. Його застосування унеможлиблює дублювання повноважень і конкуренцію компетенцій місцевих державних адміністрацій та місцевих рад, позбавлених значної частини важелів управління, серйозної матеріально-фінансової основи й ефективного механізму правового захисту, що є причиною конфліктів повноважень, а отже, — прямою загрозою конституційному ладу.

І насамкінець про найголовніше — основну форму реалізації установчої влади та механізм реального забезпечення народовладдя на основі принципу народного суверенітету, закріплені в Конституції УНР.

У період УНР, 1917–1920 рр., передбачалося застосування двох форм реалізації установчої влади. Звернення до форми Установчих Зборів було об'єктивним з огляду на прийняття консти-

туції в умовах революції, коли на порядку денному постало питання про створення національної конституційної держави на основі Конституції, яка має найвищий рівень легітимності. Такий формат Конституанти як Установчі Збори закріплювався політико-правовими актами установчого характеру (універсалами УЦР, деклараціями Директорії) та актами організаційно-регламентуючої дії.

У Конституції УНР (1918 р.) визначено таку форму реалізації установчої влади, як інститут законодавчої ініціативи народу (інститут прямої демократії), та механізм реального функціонування цього інституту із застосуванням (уперше в міжнародній юридичній практиці того часу) модельної правотворчості. Таким повноцінним модельно-правовим актом УНР, що складається із 10 статей і у повному обсязі увійшов до тексту Конституції УНР окремим розділом «Національні союзи» (статті 69–78), є «Закон про національно-персональну автономію» (22 січня 1918 р). Шляхом включення цього закону на конституційному рівні закріплювалося право законодавчої ініціативи за самоврядними інститутами народної демократії — Національними Союзами (ст. 72). Нині у чинній Конституції України не передбачено норму, яка закріплювала б існування інституту народної законодавчої ініціативи. Однак пропозиції щодо його впровадження уже наявні у конституційній практиці на рівні проектів. Зокрема, про нього йдеться у статтях 79, 81 проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України»,

внесеного на всенародне обговорення Указом Президента України від 25 серпня 2009 р. № 671/2009 [11], та в проекті нової редакції «Народної Конституції» громадянської ініціативи «За Народну Конституцію!» [15, 5].

Варто звернутися до ст. 27. ч. IV «Всенародні Збори Української Народної Республіки», норми якої закріплюють тип виборчої системи: «Всенародні Збори вибираються загальним, рівним, безпосереднім, таємним і пропорційним голосуванням всіх, хто користується громадянськими і політичними правами на Україні». Цей досвід заслуговує на увагу. За справедливою оцінкою академіка В. Тація: «...закріплення на конституційному рівні типу виборчої системи <...> не дозволить у майбутньому змінювати систему під чергові вибори» [16, 11–12].

Таким чином, у сучасних умовах перспективного конституційного процесу важливого значення набуває український історичний досвід конституційного розвитку за доби Української Народної Республіки (1917–1920 рр.) й особливо у частинах: закріплення в Конституції природного права народу-суверена на реалізацію установчої влади з чітко окресленими умовами про доступ до влади; створення і гарантування у конституційний спосіб функціонування самоврядних інститутів прямої демократії та народовладдя і надання права цим інститутам законодавчої ініціативи з чітко розробленою процедурою реалізації цього права; запровадження ефективного правового механізму децентралізації державної влади тощо.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України / за ред. Ю. Д. Прилюка. — Київ : Філософська і соціологічна думка, 1992. — 273 с.
2. Котляревский С. А. Конституционное государство: опыт политико-морфологического обзора / С. А. Котляревский. — СПб. : Г. Ф. Львович, 1907. — 250 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://dugward.ru/library/kotlarevskiy_sa/kotlarevskiy_konst_gos.html
3. Тодыка Ю. Н. Правовое и конституционное государство: соотношение понятий / Ю. Н. Тодыка, А. П. Евсеев // Проблемы законности / відп. ред. В. Я. Тацій [та ін.]. — Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2005. — Вип. 73. — С. 39–45.
4. Селіванов А. О. Від правової до конституційної держави: шлях теорії та практики еволюційних змін / А. О. Селіванов // Альманах права. — 2012. — Вип. 3. — С. 19–21.

5. *Себайн Дж. Г.* Історія політичної думки / Дж. Г. Себайн, Т. Л. Торсон ; пер. з англ. — Київ : Основи, 1997. — 838 с.
6. *Мірошніченко М. І.* Історія вчень про державу і право : навч. посіб. / М. І. Мірошніченко, В. І. Мірошніченко. — Київ : Атіка, 2001. — 224 с.
7. *Мірошніченко Ю.* Проблеми конституційно-правового регулювання реалізації принципу народного суверенітету як фундаменту народовладдя в Україні / Ю. Мірошніченко // *Право України*. — 2011. — № 8. — С. 262–273.
8. *Ющик О.* Конституційно-правові проблеми установчої влади в Україні / О. Ющик // *Віче*. — 2009. — № 24. — С. 2–4.
9. *Щербанюк О. В.* Визначальна роль народного суверенітету для конституційного принципу народовладдя / О. В. Щербанюк // *Альманах права*. — 2012. — Вип. 3. — С. 462–466.
10. *Максакова Р. М.* Сучасні підходи до визначення поняття та змісту установчої влади / Р. М. Максакова // *Право та державне управління*. — 2010. — № 1. — С. 7–10.
11. *Максакова Р. М.* Основні форми реалізації установчої влади: Україна та зарубіжний досвід / Р. М. Максакова // *Часопис Київського університету права*. — 2012. — № 2. — С. 374–378.
12. *Субтельний О.* Україна. Історія / О. Субтельний. — Київ : Либідь, 1991. — 510 с.
13. *Яковлів А.* Основи Конституції У.Н.Р. / А. Яковлів. — Нью-Йорк : Говерля, 1964. — 63 с.
14. *Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР)*, прийнята 29 квітня 1918 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>
15. *Конституційний процес в Україні: нові реалії, нові виклики, нові підходи : інформаційно-аналітичні матеріали до круглого столу «Конституційний процес в Україні: відповідь на нові виклики чи повторення старих помилок?»* (м. Київ, 9 липня 2015 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://old.razumkov.org.ua/upload/1436517797_file.pdf
16. *Ташій В. Я.* Концептуальні засади реформування Конституції України / В. Я. Ташій // *Конституція України — основа розбудови правової демократичної соціальної держави та формування правової системи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (23–24 червня 2011 р.)*. — Харків : Право, 2011. — 400 с.

REFERENCES

1. *Konstytutsiini akty Ukrainy. 1917–1920. Nevidomi konstytutsii Ukrainy [Constitutional Acts of Ukraine. 1917–1920. Unknown Constitutions of Ukraine]*, Kyiv: Filosofska i sotsiolohichna dumka, 1992, 273 p.
2. *Kotlyarevskiy S. A. Konstitutsionnoe gosudarstvo [Constitutional state]*, Sankt-Peterburg: G. F. Lvovich, 1907, 250 p. Available at: http://dugward.ru/library/kotlarevskiy_sa/kotlarevskiy_konst_gos.html
3. *Todyka Yu. N., Evseev A. P. Pravovoe i konstitutsionnoe gosudarstvo: sootnoshenie ponyatiy [Legal and Constitutional State: The Relationship of Concepts]*, *Problemi zakonnosti*, Kharkiv: Nats. yurid. akad. Ukrainy im. Ya. Mudrogo, 2005, Issue 73, pp. 39–45.
4. *Selivanov A. O. Vid pravovoi do konstytutsiinoi derzhavy: shliakh teorii ta praktyky evoliutsiinykh zmin [From the Legal to the Constitutional State: The Way of Theory and Practice of Evolutionary Change]*, *Almanakh prava*, 2012, Issue 3, pp. 19–21.
5. *Sebain Dz. H., Torson T. L. Istoriia politychnoi dumky [The History of Political Thought]*, Kyiv: Osnovy, 1997, 838 p.
6. *Miroshnychenko M. I., Miroshnychenko V. I. Istoriia vchen pro derzhavu i pravo [History of the doctrines of the state and law]*, Kyiv: Atika, 2001, 224 p.
7. *Miroshnychenko Yu. Problemy konstytutsiino-pravovoho rehulivuvannya realizatsii pryntsyphu narodnoho suverenitetu iak fundamentu narodovladdia v Ukraini [Problems of constitutional and legal regulation of the implementation of the principle of national sovereignty as the foundation of democracy in Ukraine]*, *Pravo Ukrainy*, 2011, no. 8, pp. 262–273.
8. *Iushchik O. Konstytutsiino-pravovi problemy ustanovchoi vlady v Ukraini [Constitutional and legal problems of the establishment of power in Ukraine]*, *Viche*, 2009, no. 24, pp. 2–4.
9. *Shcherbaniuk O. V. Vyznachalna rol narodnoho suverenitetu dlia konstytutsiinoho pryntsyphu narodovladdia [Definitive role of national sovereignty for the constitutional principle of democracy]*, *Almanakh prava*, 2012, Issue 3, pp. 462–466.
10. *Maksakova R. M. Suchasni pidkhody do vyznachennia poniattia ta zmistu ustanovchoi vlady [Modern approaches to the definition of the concept and content of the constituent power]*, *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, 2010, no. 1, pp. 7–10.
11. *Maksakova R. M. Osnovni formy realizatsii ustanovchoi vlady: Ukraina ta zarubizhnyi dosvid [Major forms of the realization of the constituent power: Ukraine and foreign experience]*, *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 2012, no. 2, pp. 374–378.
12. *Subtelnyi O. Ukraina. Istoriia [Ukraine. History]*, Kyiv: Lybid, 1991, 510 p.
13. *Iakovliv A. Osnovy Konstytutsii U.N.R. [Fundamentals of the Constitution of U.N.R.]*, Niu-Iork: Hoverlia, 1964, 63 p.
14. *Konstytutsiia Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (Statut pro derzhavnyi ustroi, prava i vilnosti UNR)*, pryiniata 29 kvitnia 1918 roku [Constitution of the Ukrainian People's Republic (Statute on the state

- system, rights and freedoms of the UNR), adopted on April 29, 1918]. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>
15. Konstytutsiyni protses v Ukraini: novi realii, novi vyklyky, novi pidkhody: informatsiino-analitychni materialy do kruhloho stolu «Konstytutsiyni protses v Ukraini: vidpovid na novi vyklyky chy povtorennia starykh pomylok?» (m. Kyiv, 9 lypnia 2015 r.). [Constitutional process in Ukraine: new realities, new challenges, new approaches: Information and analytical materials to the round table «Constitutional process in Ukraine: response to new challenges or recurrence of old mistakes?» (Kyiv, July 9, 2015)] Available at: http://old.razumkov.org.ua/upload/1436517797_file.pdf
16. Tatsii V. Ia. Kontseptualni zasady reformuvannia Konstytutsii Ukrainy [Conceptual Principles of Reforming the Constitution of Ukraine], *Konstytutsiia Ukrainy — osnova rozbudovy pravovoi demokratichnoi sotsialnoi derzhavy ta formuvannia pravovoi systemy*, Kharkiv: Pravo, 2011, 400 p.

Мірошниченко М. Ідея конституційної держави в стратегії державотворення за доби Української Народної Республіки

Анотація. У статті засобом історико-теоретичного аналізу актуалізовано досвід конституційного розвитку за доби Української Народної Республіки (1917–1920 рр.) для сучасного перспективного конституційного процесу в Україні. На теоретичному рівні розкриті поняття та сутність конституційної держави. На історичному — звернено увагу на досвід закріплення на конституційному рівні: 1) інституту народної законодавчої ініціативи; 2) типу виборчої системи; 3) принципу децентралізації місцевого самоврядування.

Ключові слова: конституційна держава, перспективний конституційний процес, природне право народу-суверена, установча влада, конституційний лад.

Мірошниченко М. Идея конституционного государства в стратегии его образования в период Украинской Народной Республики

Анотація. В статье посредством историко-теоретического анализа актуализирован опыт конституционного развития в период Украинской Народной Республики (1917–1920 гг.) для современного перспективного конституционного процесса в Украине. На теоретическом уровне раскрыты понятие и сущность конституционного государства. На историческом — обращено внимание на опыт закрепления на конституционном уровне: 1) института народной законодательной инициативы; 2) типа избирательной системы; 3) принципа децентрализации местного самоуправления.

Ключевые слова: конституционное государство, перспективный конституционный процесс, естественное право народа-суверена, учредительная власть, конституционный строй.

Miroshnychenko M. The Idea of a Constitutional State in the Strategy of Statebuilding in the Era of the Ukrainian People's Republic

Annotation. The article deals with the historical-theoretical analysis of the features of a promising constitutional process during the period of the Ukrainian People's Republic (1917–1920). This is in particular about the experience of building a constitutional state, the relevance today evident in view of preparation of the Concept of amendments to the current Constitution of Ukraine. The attention is focused on the essence of the constitutional state, the necessity and importance of constitution of the natural law of the sovereign on the implementation of the constituent power with clearly defined conditions for access to power, which is the basic and primary condition for the establishment of the constitutional system.

Key words: constitutional state, prospective constitutional process, the natural law of the people is sovereign, constituent power, constitutional order.